

Odmiany jabłoni w szkółkach drzew owocowych Juliana br. Brunickiego w Podhorcach

The apple tree cultivars in Baron Julian Brunicki's fruit tree
nurseries in Podhorce

ELŻBIETA ŻYGAŁA

Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszcach

Arboretum and Department of Physiography in Bolestraszyce
Bolestraszyce 130, PL-37-700 Przemyśl, skr. pocztowa 471, Poland

E-mail: e.zygala@wp.pl

Received: 24 May 2018, Accepted: 11 June 2018

ABSTRACT: The study compared and thoroughly described a total of 130 cultivars of apple trees offered for sale by the trees nurseries of Baron Julian Brunicki within their entire activity from the turn of the 19th century until the outbreak of WW II in Podhorce near Stryj in Galicia (now Ukraine). The nursery catalogues and price lists preserved till now and kept in the National Library in Warsaw and in private collections of Jakub Dolatowski and Bronisław J. Szmit constituted the sources of information for the study. Baron Julian Brunicki's nurseries were established in 1892 in his landed estate in Strzałków and after a few years their production was transferred to nearby Podhorce, and with time also to a neighbouring village of Wierczany. In the first years of their activity, they produced almost only fruit trees (later on also ornamental trees and shrubs and perennials), used for establishing Baron Brunicki's new orchards and for planting along dirt roads. At first, the nurseries had a considerably small assortment of apple trees. In 1898, they deliberately offered only 29 cultivars because Brunicki assumed that he would produce only such apple trees which would be suitable for the local climate, i.e. healthy, of good commercial value and which would not only satisfy customer needs on the local market but would also affect its rational creation. In subsequent years, the range of cultivar assortment consistently increased. Julian Brunicki, as the only producer of fruit trees in Galicia, also offered cider apple trees appropriate for growing in the climatic conditions of Galicia. The nursery also sold all the cultivars recommended at that time in official selection guides of fruit trees. Each cultivar was thoroughly described in the catalogue by Brunicki, especially in terms of its usefulness and its fruit storage life. The nursery catalogues in Podhorce also included detailed and wide-ranging recommendations for establishing orchards, commencing from selecting a place, preparing soil, planning an orchard and positioning different cultivar trees in it, and deciding about their spacing and the way of planting them. During their entire activity, the nurseries conducted a well-developed mail-order sale, made easier by a good rail link – the junction point in Stryj, which at that time enabled shipment of young trees all over Galicia.

Key words: Austro-Hungarian Empire, cider apple, cultivar assortment, Galicia, pomology, Stryj, Strzałków, Wierczany

Zarys historii i kolekcji pomologicznych szkółek w Podhorcach

Szkółki Juliana br. Brunickiego powstały w 1892 r. (Cennik... 1931/1932), z początku w majątku w Strzałkowie, gdzie produkowano drzewa owocowe na potrzeby własnych sadów i do obsadzania dróg polnych (Anonim 1901). Ze względu na rosnący popyt na drzewka, Brunicki postanowił przenieść szkółki do pobliskich Podhorców, gdzie w 1894 r. posadzono

pierwsze podkładki; mateczniki jabłoni sprowadzono m.in. z francuskiej firmy Simon-Louis z Plantières (Dolatowski 1997, 1999). W pierwszych zachowanych cennikach, z lat 1896 i 1898, znalazły się głównie drzewa owocowe.

Niewielkie początkowo szkółki produkowały drzewka wysokiej jakości i szybko znalazły uznanie (Dolatowski i in. 2017). Już na samym początku działalności, w latach 1892, 1893 i 1894 zdobywały srebrne i brązowe medale na wystawach we Lwowie (Cennik... 1898, Cennik... 1899).

Na wystawie w Krakowie w 1897 r. szkółki otrzymały srebrny medal Ministerstwa Rolnictwa za drzewka owocowe i srebrny medal Towarzystwa Rolniczego za owoce (Cennik... 1898). Na wystawie jubileuszowej we Lwowie w 1898 r. Julian Brunicki uzyskał dyplom honorowy za działalność na polu ogrodnictwa, a złoty medal przyznano mu właśnie za szkółki i owoce. W tym samym roku na wystawie w Czerniowcach szkółki uzyskały dyplom honorowy za drzewka (Cennik... 1899). W 1898 r. na łamach „Ogrodnictwa”, Julian Brunicki, jako ekspert z dziedziny pomologii, oceniał drzewka i owoce prezentowane na „Wystawie owoców i jarzyn”, która odbyła się w Czerniowcach (Brunicki 1898).

W 1901 r. szkółki drzew owocowych zajmowały już 12 ha i liczyły 40 kwater, które przed sadzeniem drzewek „zryglowano”, czyli wykonywano na nich pogłębioną orkę, sięgającą 60 cm. Brunicki stosował następujący płodozmian: drzewa ziarnkowe, potem – drzewa pestkowe, krzewy owocowe i na koniec krzewy ozdobne. Szkółka była nie tylko duża, ale i wzorowo prowadzona. Drzewka szczepiono na podkładkach (dziczkach) prowadzonych od jednorocznej siewki (nie wiadomo jednak czy wysiewanych na miejscu?). Jako podkładka służyła jabłoń dzika, „płonka” (*Malus sylvestris* Mill.) i „słodka” (*Malus pumila* Mill. ‘Doucin’). Celem uzyskania ładnych, prostych i równych pni, szczególnie przy produkcji drzewek wysokopiennych, Brunicki stosował tzw. przewodnią – podkładkę okulizowano wówczas tuż nad ziemią oczkiem odmiany o silnym wroście i wysokiej mrozoodporności, a dopiero na pędzie tej „przewodniej” odmiany, na wysokości 1,5 m (dla drzew przydrożnych na 2 m), szczepiono odmianą właściwą. Takie działanie było szczególnie ważne dla odmian z natury rosnących słabo i tworzących pnie zwykle krótkie i krzywe. Uszlachetnione drzewa (czyli „szczepy”) wysadzano na kwatery w odpowiednio szerokiej rozstawie, tak aby można było w czasie kilkuletniego prowadzenia, dzięki dobremu dostępowi światła i odpowiedniemu cięciu, uzyskać mocny, elastyczny pień i ładnie wykształcone korony. Wielką zaletą drzewek z Podhorców było nie tylko to, że miały pnie wysokie i proste, ale i na tyle grube, że drzewka prawie nie wymagały palikowania, a to właśnie dzięki odpowiedniemu stosunkowi grubości pnia do jego wysokości. Oferta odmian jabłoni produkowanych w szkółkach była początkowo stosunkowo niewielka (w 1898 r. było to 29 odmian), ponieważ założeniem Brunickiego nie było zakładanie szerokiej kolekcji pomologicznej, ale produkowanie zdrowych drzewek odmian odpowiednich dla klimatu ówczesnej Galicji Wschodniej, drzewek o dobrej wartości handlowej, które zaspokoiłyby potrzeby tamtejszego rynku (Anonim 1901). W kolejnych latach asortyment odmian powoli rósł, w 1896 r. było to 21 odmian, 1898 r. – 29, 1899 r. – 35, 1900 r. – 61, 1902 r. – 73, 1903 r. – 72, 1904 r. – 88, a w 1906 r. – 94. Ostatnie cenniki, gdy szkółki prowadziła już Julian Brunicki-syn, oferowały mniejszą liczbę odmian, w 1931 r. – 39, a 46 w 1938 r.

W początkowych latach działalności produkowano drzewka w różnorodnych formach, w czym widać jeszcze wpływ dawnych tradycji ogrodniczych. W ofercie były więc drzewa wysokopienne (z koroną na wysokości 2 m), półpienne (z koroną na wysokości 1,2–1,5 m) i karłowe czyli „krzaczyste”, a wśród nich – nieformowane, prowadzone w piramidę,

w kordon poziomy i w palmetę o jednym piętrze. Oferowano też drzewka jednoroczne na „dziku” (*Malus sylvestris*) lub podkładce karłowej, czyli siewce „słodki” lub „rajki” (*Malus pumila* var. *paradisiaca* (L.) C.K.Schneid.). W latach trzydziestych ograniczono się już tylko do drzewek piennych i półpiennych (Cennik... 1931/1932, Cennik... 1937/1938).

Bardzo pochlebną opinię o szkółkach Brunickiego, jedynych na Wystawie Ogrodniczej w Krakowie prywatnych szkółkach handlowych, zamieścił w „Ogrodnictwie” autor kryjący się za inicjałami K.J. (1904). Ów anonimowy autor pisał, że na tle innych szkółek istniejących w tym czasie na terenie Galicji prezentowały się one wyjątkowo okazale, a to dzięki przedsiębiorczości właściciela, dbającego nieustannie o ich rozwój; szkółki miały być prowadzone nowocześnie, a roczna produkcja drzewek owocowych wynosiła kilkadziesiąt tysięcy. Drzewka pokazywane na wystawie były bardzo ładne, w różnym wieku – od jednorocznych do dużych, z trzyletnią już koroną. Brunicki pokazał również jabłonie karłowe (krzaki i stożki) i formowane w sznury pionowe i palmety oraz roczne dziczki drzew owocowych. K.J. zwracał uwagę na to, że na wystawie znalazły się prawie wszystkie odmiany z najnowszego (wprowadzonego w 1904 r.) doboru odmian, które były „poparte” kolekcją owoców z drzew matecznych. Wśród odmian prezentowanych przez Brunickiego na krakowskiej wystawie znalazła się ‘Chaszczówka’, jedna z wielu lokalnych odmian produkowanych w Podhorcach, a eksponowane odmiany lokalne były opatrzone informacjami o ich pochodzeniu. Jako dobre odmiany K.J. wymienił kilka prezentowanych na wystawie – Antonówkę, Boiken, Cellini, Grochówkę, Kalwillę Jesienną Czerwoną, Kronselskie, Królową Renet, Kuzynek Czerwony, Piękną z Boskoop, Renetę Baumanna, Renetę Kaselską, Renetę Kulona i Renetę Landsberską. Brunicki wystawiał już też, nieujęte jeszcze w cennikach szkółek, cztery odmiany cydrowe, których K.J. nie wyliczył. K.J. (l.c.) wymienił wśród odmian eksponowanych przez Brunickiego – Kalwillę Jesienną Czerwoną, odmianę której nie znajdujemy w żadnym cenniku; prawdopodobnie była ona uprawiana w Podhorcach pod nazwą Malinówka, na co wskazywałby zamieszczony w cennikach opis owoców tej właśnie odmiany. Pisząc o tej samej krakowskiej wystawie Piotr Hoser (senior) kolekcję owoców jabłoni Brunickiego ocenia jako starannie dobraną, ułożoną pod kątem praktycznego zastosowania w danej okolicy (Hoser 1904).

W szkółkach Brunickiego pierwsze miejsce pod względem wielkości produkcji zajmowały jabłonie. W roku 1901 produkcja jabłoni wynosiła około 5 tysięcy drzew półpiennych i kilka tysięcy „słabszych okazów”, poza tym oferowano paręset wysokopiennych drzew przydatnych do obsadzania dróg. Poczynając od roku 1902 oferowano w Podhorcach każdego roku 10 tysięcy wysokopiennych drzewek przydatnych do obsadzania dróg (Anonim 1901). W roku 1902 po raz pierwszy oferowano drzewka jednoroczne nieformowane, dostępne w kilkunastu wybranych odmianach, o cenie odpowiednio niższej od cen drzew formowanych (Cennik... 1902). W cenniku z roku 1903 przygotowano, wzorem szkółek zagranicznych, specjalną ofertę „jednorocznych prętów”, których formowaniem miał zająć się u siebie sam nabywca. Warunkiem realizacji takiego właśnie zamówienia

było złożenie go jesienią i to w ilości co najmniej 10 sztuk z każdej zamawianej w tej formie odmiany.

Z opisu Wandy Giźbertówny (za: Dolatowski 2017) wiadomo, że w okresie I wojny szkółki bardzo ucierpiały z powodu toczących się na ich terenie walk. W 1926 r. powierzchnia szkółek wynosiła 35 ha, a produkcja drzewek owocowych wynosiła 100 tysięcy rocznie. Ze względu na niewystarczającą ilość ziemi w Podhorcach, od 1925 r. zaczęto prowadzić szkółki również w Wierczanach, co było korzystne ze względu na jeszcze mniejszą odległość od stacji kolejowej. Szkółki Podhoreckie brały udział w wystawie ogrodniczej w Wiedniu, a drzewka eksportowano za granicę do Czech, do Styrii w Austrii, Rosji i Rumunii. W latach dwudziestych sprzedawano drzewka w całej Rzeczpospolitej, głównie jednak w Małopolsce Wschodniej, dla której produkowano sprawdzone, zaaklimatyzowane tutaj odmiany. W roku 1932 powierzchnia całych szkółek wynosiła 55 ha, a samych drzewek owocowych produkowano rocznie 150 tysięcy.

Jak pisał w cennikach Brunicki, szkółki położone były w otwartym polu, tylko z jednej strony osłonięte, na gruntach ilastych i na iłowym podglebiu (Podhorce leżą na wysokości 320 m n.p.m.). Powierzchnia szkółek w 1903 r. wynosiła 30 morgów (około 15 ha), w 1904 r. i 1906 r. – powyżej 40 morgów. Cechą charakterystyczną szkółek w Podhorcach było to, że kwatery przenoszono każdego roku na nowe, niewyczerpane kulturą szkółkarską grunty. W połowie lat dwudziestych XX w. szkółki w Podhorcach i Zakłady Ogrodnicze „Fredrów” uznano za jedne z nielicz-

nych wolnych od mszycy wełnistej (krwistej), która była wówczas plagą sadów i szkółek (J.P. 1925).

Po śmierci Juliana Mariana szkółki prowadził, powiększając ich obszar do 40 ha, dr Julian Jakub Brunicki, dyplomowany rolnik po Uniwersytecie Wrocławskim, członek Zarządu Polskiego Związku Wytwórców Drzew i Krzewów w Warszawie i członek Komitetu Polskich Zrzeszeń Ogrodniczych w Warszawie; dyrektorem szkółek był w tych latach Aleksander Suchodolski (Dolatowski 2017). Na II Ogólnopolskiej Wystawie Ogrodniczej we Lwowie 1925 r., Julian Brunicki (syn) za okazy drzewek owocowych przedstawione poza konkursem otrzymał podziękowanie Komitetu Jurorów Wystawy (Anonim 1925).

Szkółka prowadziła od samego początku bardzo rozwiniętą sprzedaż wysyłkową, którą ułatwiał fakt, że pobliski Stryj był ważnym węzłem kolejowym. Do Stryja prowadził sześciokilometrowy gościniec, obsadzony jabłonią (Dolatowski 2017). Przesyłki nadawano frachtem kolejowym, ze ściśle wyznaczonym terminem odbioru, a wysyłki doglądał zawsze sam Julian Brunicki (Cennik... 1906). Od pierwszych lat XX w. w cennikach, wzorem szkółek z Podzamcza, zamieszczano tabelę-cennik opłat kolejowych, za towary nadawane pociągami pospiesznymi lub zwykłymi do wielu stacji kolejowych w Galicji, często znacznie odległych od Stryja (ryc. 1). Amatorom, którzy mogli sobie pozwolić na wyższy wydatek, nastawionym na szybkie owocowanie kupowanych drzewek, polecano większe drzewa, o 2–5-letniej koronie. Dla ułatwienia wprowadzono w cennikach dla takich drzew symbol (E).

JULIAN br. BRUNICKI, PODHORCE obok STRYJA.

tańszą i pewniejszą; koszty przewozu wynoszą n. p. do następujących stacji bez należności za ważenie, receptis itd. i bez zobowiązania — za 100 kg.

4	Ze Stryja do	Frachtem				Ze Stryja do	Frachtem			
		zwykłym		pospiesz.			zwykłym		pospiesz.	
		Kor.	h.	Kor.	h.		Kor.	h.	Kor.	h.
	Bochni	3	33	4	18	Podwoleczysk	2	32	2	78
	Brodów	1	74	2	07	Przemysia	1	45	1	71
	Buczacza	2	13	2	54	Rawy ruskiej	2	03	3	—
	Czerniowiec	2	51	3	01	Rzeszowa	2	32	2	78
	Dembicy	2	70	3	25	Sambora	—	85	—	99
	Gorlic	2	70	3	25	Sanoka	1	84	2	19
	Halicza	—	95	1	11	Sokala	2	78	3	87
	Husiatyna	2	99	3	60	Stanisławowa	1	25	1	47
	Jarosławia	1	84	2	19	Suczawy	3	45	4	28
	Kałuża	—	85	—	99	Tarnobrzegu	2	90	3	48
	Kołomyi	1	84	2	19	Tarnopola	1	84	2	19
	Krakowa	3	52	4	53	Tarnowa	3	07	3	72
	Lwowa dw. gł.	—	85	—	99	Złoczowa	1	65	1	95
	Nowego-Sącza	3	20	3	95	Żywca	4	22	5	81
	Oświęcimia	3	97	5	34	Zaleszczyk	2	85	3	36

Ryc. 1. Tabela frachtów kolejowych ze Stryja do 30 miejscowości w Galicji, z katalogu szkółek w Podhorcach na rok 1906.

Fig. 1. Rail freight traffic schedule from Stryj to 30 places in Galicia, as in the 1906 nursery catalogue in Podhorce.

Jabłonie w szkółkach Brunickich i w tamtejszych cennikach

Julian Brunicki (ojciec) wyróżniał w cennikach podkreśleniem odmiany polecane w doborach. W latach 1898–1903 były to odmiany, które znalazły się w *Doborze wzorowym ułożonym przez Komisję pomologiczną Towarzystwa Ogrodniczego w Krakowie, wydanym w 1897 roku* (Brzeziński 1897), natomiast od roku 1904 Brunicki korzystał z *Doboru odmian drzew owocowych ułożonego staraniem Wydziału Krajowego opartym na podziale Galicji na strefy klimatyczne przyjęte przez Kazimierza Szulca z Akademii Rolniczej w Dublinach* (Lichański 1903). W cenniku z 1904 r. – co powtórzył i w roku 1906 – po raz pierwszy zamieszcza krótką analizę tegoż doboru opartą na własnych doświadczeniach i jednocześnie oferuje nabywcom pomoc w ułożeniu zestawu odmian, pod warunkiem nadesłania informacji o rodzaju gleby, położeniu i charakterze sadu; jednocześnie radzi zakładającym sady rozeznać się w tym, jakie odmiany w okolicy cieszą się szczególną popularnością, czyli są „pokupne”.

Każda odmiana w cenniku była opisana chociażby jednym zdaniem, a opisy, z roku na rok poprawiane, stawały się coraz dokładniejsze. Szczególną uwagę Brunicki przykładł do precyzowania przydatności odmian i tu z roku na rok przybywało mu doświadczenia i obserwacji, zarówno z własnego sadu w Podhorcach, jak licznych wyjazdów w bliższe i dalsze okolice (Dolatowski i in. 2017). Wybrane odmiany opatrywano rycinami.

Prostowano też błędy w nazewnictwie odmian, na przykład w cenniku z roku 1902 wymienione zostały odmiany Graf Nostitz i Montwiłłowka, a są to dwie nazwy jednej i tej samej odmiany, co wyjaśniono w jednym z późniejszych cenników. W tym samym cenniku oprócz oferty sprzedaży, w części zatytułowanej „Uwagi o zakładaniu sadów”, znajdujemy bardzo rozbudowane zalecenia dotyczące zakładania sadów, poczynając od wyboru miejsca, przygotowania gleby, rozmieszczenia drzew różnych odmian, po wskazówki dotyczące rozstawy, sadzenia i samego doboru odmian. Brunicki zalecał do sadów tylko drzewa półpienne, zaś wysokopienne – do obsadzania dróg, pastwisk i pól. Bardzo wiele uwagi poświęcił rozstawie i rozmieszczeniu poszczególnych drzew owocowych w sadzie (zakładał przy tym, że sad będzie złożony zarówno z drzew ziarnkowych jak i pestkowych), sposobom uprawy gleby przed założeniem sadu, przygotowaniu dołów z urodzajną ziemią, a także prawidłowemu palikowaniu nowo posadzonych drzewek. Pisał też w „Uwagach...” o przycinaniu korzeni i gałązek korony, o konieczności podlewania drzewek po posadzeniu i ewentualnym zabezpieczeniu pni przed utratą wody przez owijanie ich mchem. Można tu znaleźć również bardzo ogólne informacje o świeżej dacie wyników badań nad obcopylnością niektórych odmian jabłoni. Tak przygotowana, przemyślana informacja świadczy o zainteresowaniu Brunickiego nowinkami sadowniczymi, dużej praktycznej wiedzy, a także o jego wielkim zaangażowaniu w rozwój sadownictwa. W każdym cenniku Brunicki zapewniał, że służy radą każdemu, kto się o to zwróci.

W cenniku z 1906 r. Brunicki po raz pierwszy oferował odmiany cydrowe, które wystawiał w Krakowie dwa lata wcześniej. Pisał o nich, że chociaż są to jabłonie obce, pochodzące m.in. z Francji, to są odpowiednie dla lokalnego klimatu. Jabłonie cydrowe, o charakterystycznym cierpkim smaku owoców, rozmnażano w formie drzew wysokopienych, z myślą o sadzeniu wzdłuż dróg i na pastwiskach. Były to następujące odmiany: Amère de Berthecourt, Binet Blanc, Binet Rouge, Barbarie, Docteur Blanche, Frequin Audièvre, Frequin de Châtres, Gros Muscadet, Grise Dieppoise, Génereuse, Godard, Rouge Avenel, Hagloe Crab, Paierhubera Winne z Tryeru. W kwestii odmian cydrowych i zasadności obsadzania nimi dróg wzorem zachodniej Europy wypowiadał się i inny ówczesny ekspert ogrodniczy Galicji, Antoni Wróblewski (1913). Wróblewski podkreślał, że to właśnie baron Brunicki jako pierwszy i jedyny w Galicji od kilku lat wprowadzał do produkcji odmiany cydrowe.

Wykaz odmian jabłoni

Przegląd cenników szkółki wydanych w latach 1896–1938 (zbiór jest mocno niekompletny) pozwoliła na zestawienie poniższego wykazu odmian produkowanych w Podhorcach w całym okresie jej działalności. Zestawienie cenników szkółek w Podhorcach i przegląd szkółkarstwa pomologicznego w Galicji Wschodniej dała już autorka ze współpracownikami przed kilku laty (Żygała i in. 2011). Rozstrzygając liczne wątpliwości związane z tożsamością i nazewnictwem dawnych odmian jabłoni posiłkowano się przed wszystkim pracami Hrebnickiego (Grebnicki 1903–1906), Lichańskiego (1903), Mathieu (1889), Rejmana (1976) i Simirenki (1961).

Przytoczone niżej opisy odmian, wydrukowane kursywą, są podanymi *in extenso* cennikowymi opisami pióra Juliana Brunickiego-ojca. W trzech najpóźniejszych z zachowanych cenników, które pochodzą z czasów, gdy szkółki prowadził Julian Brunicki-syn, opisy mają już nieco inny charakter, są pełniejsze, bardziej fachowe i znacznie obszerniejsze – z tego powodu nie znalazły miejsca w wykazie.

Wszystkie nazwy odmian podano w brzmieniu, w jakim drukowano je w cennikach szkółek Brunickich. Jako pierwszą wymieniam zawsze tę nazwę, która pojawiła się w katalogach najwcześniej. O ile w katalogach widniała nazwa odmianowa zgodna ze współcześnie przyjętymi zasadami nomenklatury botanicznej i pomologicznej, to wówczas stosuję w jej przypadku podkreślenie i oczywiście ujmuję ją, jak zawsze obowiązujące nazwy kultuwarów – w pojedynczy cudzysłów. O ile wykaz uzupełniam o nazwy odmianowe, pochodzące z innych źródeł niż cenniki szkółek Brunickich, to podaję te uzupełniające nazwy drukiem wytłuszczonym. Nazwy handlowe, które stanowią znaczną część poniższego wykazu, nie są, dla ułatwienia lektury, zapisane w sposób wskazany przez odpowiednie przepisy nomenklatury roślin uprawnych. Litery alfabetu umieszczone po nazwie odmiany, w nawiasie kwadratowym, wskazują na to, w których cennikach odmiana ta była oferowana (patrz wykaz cenników, s. 121). Uwagi własne podaję na samym końcu opisu odmiany, poprzedzając je inicjałami „EZ”.

- ‘Akerö’ [ABCDEFGHJK]. *Listopad–marzec, owoc duży, słodki, aromatyczny, odmiana bardzo wytrzymała, dla zimnych okolic stosowna.*
- Anaskaes Grasten [E]. *Nowsza odmiana z Warszawy otrzymana, zbliżona do Graftszynka.*
- Antonówka, ‘**Antonovka**’ [DEFGHJK]. *Późna jesienna odmiana rosyjska, owoc dobry, białawy, mięso kruche, soczyste, drzewo na mrozy bardzo wytrzymałe.*
- Antonówka kamienna, ‘**Antonovka kamenička**’ [GHI]. *Zimowa forma zresztą do poprzedniej podobna.*
- ‘Aporta’, Cesarz Aleksander [CDEFGH]. *Jesiennie, olbrzymie, wcale dobre jabłko, nader ozdobne i pokupne. EŻ: Spotykana na Roztoczu.*
- Arabskoje [EGH]. *Od grudnia do wiosny, duże, czerwone.*
- Arcyksiążę Rudolf [AB]. *Grudzień–marzec, bardzo ładne, urodzajne i trwałe.*
- Arreskov Grasten, Graftszynek Arreskov, ‘**Gravenstainer von Arreskov**’ [FGH]. *Nowsza odmiana Graftszynka, bardzo chwalona, z Warszawy, owoc dłużej ma się trzymać od zwykłego.*
- Astrachan biały, Oliwka biała, Astrachan Blanc, Weisser Astracan, Astrachańskie, ‘**Astrahanskoe belo**’ [CDEFGHIJK]. *Wczesne letnie, bardzo dobre, kwitnie późno, rodzi bardzo obficie.*
- Belfleur Żółty, Pepina Linnego, Pepina Linneusza, ‘Yellow Bellflower’ [ADEFHGJK]. *Znakomite zimowe żółte jabłko, bardzo urodzajne.*
- Berliński Owczynosek, ‘Berliner Schafnase’ [AB]. *Letnie.*
- ‘Bismark’, Bismarkapfel, Nowozelandzka [ABCDEFGHJK]. *Listopad–luty, owoc bardzo wielki, słicznie ubarwiony, smaku średniego, rodzi (już w drugim roku) nader wczesnie, obficie jako krzaczyste [forma drzewa], doskonała odmiana do małych ogródków.*
- ‘Blanche de Melrose’ [AB]. *Zimowe.*
- Boiken, ‘**Boikenapfel**’ [CDEFGHIJK].
- Borsdorfskie, ‘**Borsdorfer**’ [GH]. *Szlachetne, znakomite późne zimowe jabłko, średniej wielkości, deserowe, drzewo rodzi późno.*
- ‘Bukówka’ [JK]. EŻ: Spotykana na Podkarpaciu, zwłaszcza w rejonach podgórszych.
- Buraczek, Cyganka, Kuzynek Czerwony, ‘**Purpurroter Cousinot**’ [CDEFGHIK]. *Zimowa znana odmiana na gorsze gleby i zimniejsze okolice, bardzo urodzajna, handlowa w kraju.*
- ‘Bursztówka Polska’ [EGH]. *Zimowa otrzymana z Warszawy od pp. Hozerów.*
- ‘Cellini’ [BCDEFGH]. *Jesiennie, duże, smaczne bardzo i wczesnie rodzące w młodości delikatne.*
- Cesarz Wilhelm, Reneta Cesarz Wilhelm, ‘**Kaiser Wilhelm**’ [ABCDEFGHJK]. *Listopad–kwiecień, owoc wielki i bardzo dobry drzewo wytrwałe, zwłaszcza w przewiewnym miejscu, rodzaj renety. EŻ: bardzo powszechnie spotykana, duże, stare drzewa są zdrowe, nawet stare drzewa rodzą duże owoce.*
- Charłamowskie, Charłamówka, ‘**Borivicki**’, Borowinka [ABCDEFGHJK]. *Letnie bardzo dobre, sierpień–wrzesień, rodzi wczesnie, obficie, na wszelkie gleby nawet w góry, gdzie dojrzewa w piwnicy w późnej jesieni, nader wytrzymałe na mrozy. Próby robione w okolicach Skolego*
- okazały wielką wartość tej odmiany dla górskich powiatów Galicyi.*
- ‘Chaszczówka’, Pomme royale [EFGH]. *(może równa Antonówka i Posart’s Nalivia) jesienna i wczesna zimowa odmiana, bardzo aromatyczna i doskonała, bardzo pokupna i polecenia godna, zwłaszcza na zimniejsze okolice gdzie inne drzewa latwo marzną.*
- Czerwone z Trewiru, Roter Trienischer Weinapfel, ‘**Roter Trier’scher Wein Apfel**’ [I].
- Czeska Korona [EFGH]. *Podobno identyczne z odmianą Malinowa z Holowous duże i piękne, stołowe.*
- Czeskie Panieńskie [GH]. *Owoc zimowy dobry ciemnoczerwony, bardzo urodzajne lecz niewielkie drzewo.*
- ‘Delicious’ [JK].
- Ewy, Manks Codlin, ‘Eve Apple’ [G]. *Wczesne jesiennie angielskie jabłko żółte, rodzi prędko i bardzo obficie.*
- ‘Filippa’ [DGH]. *Duńska, znakomita odmiana o owocu ogromnym, późne jesiennie jabłko zbliżone do Graftszynka, prawdopodobnie pierwszorządne stołowe.*
- Goldenapfel, ‘Drap d’Or’ [DH]. *Zimowe, żółte okrągławe jabłko, drzewo rodzi na głębokiej glebie.*
- Graf Nostitz, Hrabia Nostitz, Motwiłówka [EFGHIJ]. *Zimowe niewielkie okrągłe, żółte jabłko, lekko zarumienione, na chłodniejsze okolice, może handlowe zimowe żmudzkie jabłko bardzo chwalone.*
- Graftszynek, Gravenstein Rouge, Gravenstein Rother, ‘**Gravensteiner**’ [ABCDEFGHJK]. *Wrzesień–październik, bardzo ładne i dobre, rodzi wczesnie, stosowne na głębokie wilgotne gleby i położenia zaciszne. EŻ: odmiana na Podkarpaciu często spotykana.*
- Graftszynek Inflancki, Osiennie Połosatoje [JK].
- Graham’a Jubileusz Królowej, Graham’a Jubileuszowe, Grahams Royal Iubilée, ‘**Grahams Royal Jubilee**’ [CDEFGHIJK]. *Wczesne zimowe, bardzo piękne, duże i smaczne, kwitnie bardzo późno, rodzi obficie.*
- Grochówka, Grochówka wielka, Gross Bohn, ‘**Grosser Rheinischer Bohnapfel**’ [CDEFGHIJK]. *Bardzo późna twarda zimowa odmiana, wytrzymała i urodzajna, doskonała handlowa, dobra do długiego transportu, smaku średniego pokupna za granicą. EŻ: bardzo często spotykana na Podkarpaciu, Roztoczu i na zachodniej Ukrainie. Znana jako jabłko do kopcowania, doskonała na soki tłoczone na zimno, nadaje się też do kiszenia. Drzewo długowieczne, tworzy wysokie korony, charakterystycznie parasolowate.*
- Hanlafer [H]. *Późna zimowa odmiana styryjska.*
- ‘Hawthornden’ [H]. *Dobre jesiennie – rodzi bardzo obficie, rośnie niezbyt silnie.*
- Inflanckie, Weisser Klarrapfel, Oliwka Żółta, Papierówka [IJK]. EŻ: na Podkarpaciu odmiana powszechnie spotykana, zarówno stare, jak i młode drzewa.
- Jakób Lebel, ‘**Jacques Lebel**’ [GH]. *Wielkie jesiennie jabłko dobre, także handlowe. EŻ: stare drzewa bardzo rzadko spotykane, prawdopodobnie dlatego, że jest to odmiana bardzo wrażliwa na raka.*
- ‘Jonathan’ [IJK]. EŻ: odmiana spotykana na Podkarpaciu, często młode drzewa.
- Kalwilla biała zimowa [ACDEFG]. *Doskonała, ale tylko pod mur i ciepłe okolice.*

- Kalwilla Garibaldi, '**Calville Garibaldi**' [EFGH]. *Dobre stołowe, żółte jabłko.*
- Kalwilla Królewska, Pepina Londyńska, '**London Pepping**' [EFGHIJK]. *Znakomita zimowa odmiana stołowa, bardzo pokupna, owoc znakomity, dojrzewa od stycznia do kwietnia zastępuje po części Kalwilę białą, drzewo rośnie średnio silnie, rodzi obficie, odmiana dla handlu eksportowego.*
- Kalwilla Lesans [EFGH]. *Zimowe, duże, cytrynowej barwy z poziomkowym zapachem, bardzo podobne do Kalwilli Białej Zimowej.*
- Kalwilla Letnia Fraas'a, Kalwilla Fraasa, '**Fraas Sommer Calvill**' [EFGHIJK]. *Bardzo dobre duże jabłko.*
- Kantówka Gdańska, '**Danziger Kantapfel**' [EFGHIJ]. *Późna jesienna, ciemnoczerwona o wydatnych żebrach, soczysta, doskonała, niezmiernie urodzajna.*
- Kardynalskie [H]. *Jesienne duże eksportowe jabłko.*
- '**Konstantówka**' [EFGH]. *Wielki rambur jesienny, odmiana tutejsza, bardzo smaczna.*
- '**Kosztela**' [DEFGHIJK]. *Odmiana polska owoc średnio wielki, zielonkawy żółty, słodkawy, wczesny zimowy, drzewo ogromne. EŻ: odmiana spotykana na Podkarpaciu, częsta na Roztoczu, doskonała na soki tłoczone na zimno.*
- Król Ferdynand [B]. *Zimowe, bardzo dobre, urodzajne.*
- Królewskie, Krótkoszypułkowe Królewskie, Kurtstiel, Krótkonóżka Królewska, Court pendu Royal, Königlicher Kurtstiel [ABEFHIJK]. *Grudzień–marzec, kwitnie bardzo późno w maju, na dobre wilgotne gleby, znakomite stołowe, płaskie jabłko, zimowe. EŻ: spotykana na Podkarpaciu, drzewa wyglądają zdrowo, nawet na starych drzewach owoce są dorodne. W okolicach podgórskich kwitnie po połowie maja.*
- Królowa, '**The Queen**' [DEFGHIJK]. *Bardzo ładne, dobre i urodzajne, żółte, czerwono prążkowane.*
- Królowa Ludwika Duńska [DH]. *Odmiana duńska, zimowe, żółtawe, bardzo dobre.*
- Królowa Renet, Parmena złota zimowa, Reine des Reinettes, Englische Winter Gold Parmaene, '**King of the Pippins**' [ABCDEFGHIJK]. *Listopad–luty, znakomita, polecenia godna do największej uprawy, w glebie średniej i dobrej i w miejscach cieplejszych lub osłoniętych, pierwszorzędna handlowa, ale drzewo żyje krócej od innych i robi małe korony. EŻ: Spotykana na Podkarpaciu i Roztoczu, zachowane stare drzewa w bardzo słabej kondycji, owoce zwykle bardzo drobne.*
- '**Krzyśka**', Krzysia [GH]. *Zimowa odmiana z okolicy Sokala i Złoczowa.*
- Ksawerówka [DEFGH]. *Odmiana z Warszawy otrzymana, zimowe wczesne duże jabłko.*
- Książęce, Melonowe, '**Prinzenapfel**' [ABCDEFGHIJ]. *Wrzesień–grudzień, podługowate, żółte z czerwonymi pręgami, mięso żółtawe bardzo dobre, kwitnie późno, na położenia zaciszne, dojrzewa powoli przez parę tygodni.*
- Lady Haniker, '**Lady Henniker**' [BCD]. *Odmiana angielska, zimowa.*
- '**Lane's Prince Albert**', Lane'go Prince Albert [BCDEFGH]. *Listopad–marzec, duże prążkowane, żółto zielonawe jabłko, aromatyczne, bardzo urodzajne, nawet najmłodsze drzewka okryte owocem, na kompoty.*
- Liptay rozmarynowe [D]. *Bardzo dobra i szlachetna odmiana zimowa, pochodzi z Węgier.*
- Malinówka (EŻ: prawdopodobnie Kalwilla Jesienna Czerwona) [EFGH]. *Późno-jesienne, śliczne, czerwone jabłko o mięsie również częściowo czerwonym, bardzo dobre i pokupne, ale niezbyt trwale.*
- Malinówka Oberlandzka, Malinowe Oberlandzkie, '**Pomme Framboise**', Oberländer Himbeerapfel, Rother Winter Himbeerapfel [DEFGHIJK]. *Wczesna zimowa, rodzi obficie, owoc bardzo dobry, bardzo ładny, okazałej wielkości. EŻ: często spotykana w sadach, drzewa średniej wielkości, zwykle w bardzo złej kondycji.*
- 'Morążki' [GH]. *Zimowa odmiana sanocka na zimne grunta.*
- Nasiennik z Ecclinville, Siewka z Ecclinville, '**Sämling aus Ecklinville**' [ABCDEFGHIJK]. *Wrzesień–listopad, duże, żółte, urodzajne nader smaczne jabłko, rodzi bardzo wcześnie.*
- '**Nothern Spy**' [G]. *Amerykańskie zimowe jabłko dość wielkie żółto-zielone, obficie czerwono prążkowane, bardzo urodzajne.*
- Nowa Parmena złota, Neue Goldparmaene, Strauwalds Goldparmaene [IJK].
- '**Okabena**' [D]. *Grudniowe amerykańskie jabłko, nader wytrzymałe na mrozy, bardzo urodzajne i piękne.*
- Olga Nikolajewna [H]. *Ukraińska, późno zimowa i wiosenna odmiana, owoc pięknie czerwony na zielonym tle, soczysty lekko winny, drzewo bardzo urodzajne.*
- Oliwka Czerwona, Astrachan Czerwony, Roter Astracan, '**Astrachanskoje krasnoje**' [GHIJK]. *Prawie taka sama jak Oliwka biała tylko barwą odmienna.*
- '**Ontario**' [JK].
- Oranie [J].
- '**Ostogate**', Kalwilla Różana [EFGH]. *Zimowe złotożółte jabłko, drzewo rośnie dobrze, wytrzymałe na mrozy, owoc zastępuje po części Kalwilę białą u nas nader czułą.*
- Papierówka biała [JK].
- Papierówka jesienna [H]. *Dojrzewa nieco później od papierówki letniej, owoc trzyma się dłużej.*
- 'Papierówka letnia' [GH]. *Znana stara polska odmiana, kwaskowata, nie znosi dobrze transportu dalszego.*
- Parmena szkarłatna [JK].
- '**Passamaner**' [H]. *Późnozimowa odmiana styryjska owoc pokupny twardy.*
- Pepina Gallovy, '**Galloway Pippin**' [D]. *Zimowa bardzo zachwalana. EŻ: czasem spotykana na Podkarpaciu i na zachodniej Ukrainie.*
- Pepina Litewska, Glogierówka, Pepinka Litewska [DEFGHI]. *Podobna do tyrolskich, znakomitego smaku, wczesna zimowa, żółtawa z rumieńcem, rodzi bardzo obficie.*
- Pepina Oelkofska, Pepina Oelkoferska, '**Oelkofer Pepping**' [ABCDEFGHIJK]. *Trwale, urodzajne, kwitnie późno, owoc płaski, ładny i bardzo dobry stołowy.*
- Pepina Parkera, Pepping Parker, Parkers Graue Pipping, '**Parkers Pepping**' [EFGHIJK]. *Znakomita późna zimowa odmiana, jabłko średniej wielkości zupełnie rdzawe, trzyma się do lata. Drzewo w młodości nieco czule na mrozy – handlowa styryjska. EŻ: spotykana na Podkarpaciu i na zachodniej Ukrainie.*

- Pepina Ribstona, Pepina z Ribston, Peping Ribston, Ribstongs Pipping, '**Ribston Pepping**' [BCDEFGHIJ]. *Zimowe do wiosny, bardzo wytrwale i urodzajne, na dobrej, wilgotnej glebie, nawet w ostrym klimacie, bardzo poszukiwana.*
- Pepina złota niemiecka, '**Deutscher Gold Pepping**' [BCDEF]. *Zimowe, do wiosny, na dobre, dość wilgotne gleby, owoc musi do końca października wisieć na drzewie, stołowa nadzwyczajna – ale owoc mały.*
- Piękne z Boskoop, Piękne z Boskoop, '**Belle de Boskoop**', Schöner von Boskoop [EFGHIJK]. *Duże wiosenne, pięknie ubarwione, pierwszorzędne stołowe, drzewo nieco czule w młodości, prawdopodobnie handlowe.* EŻ: spotykana na Podkarpaciu i Roztoczu, nazywana Szarą Renetą, ale też równie często, ze względu na złotozółty kolor dojrzałego owocu – Złotą Renetą.
- Piękne z Nordhausen [GH]. *Drzewo wytrzymałe, rośnie wyniosłe, kwitnie późno na wiosnę, rodzi obficie, owoc dość wielki, płasko-okrągławy, ładnie ubarwiony.*
- Piękne z Pontoise, '**Belle de Pontoise**' [DEF]. *Ogromne zimowe jabłko dekoracyjne.*
- 'Rajewskie' [EFGH]. *Odmiana otrzymana z sanockiego od pana Wiktora ma być wytrzymała na mrozy.*
- Rambur reński zimowy (EŻ: prawdopodobnie Rambur Czerwony Zimowy) [H]. *Duże stołowe jabłko.* EŻ: bardzo często w sadach na Podkarpaciu i na zachodniej Ukrainie. Stare drzewa w doskonałej kondycji, rodzą duże, kształtne owoce. Charakterystyczne jest późne kwitnienie drzew tej odmiany.
- 'Rapa Zielona' [DEFGH]. *Odmiana polska, zimowa z Królestwa Polskiego, bardzo wytrzymałe drzewo.* EŻ: czasem spotykana na Podkarpaciu.
- Reneta Ananasowa, '**Ananas Reinette**' [ABCDEFGF]. *Listopad–marzec, znakomita, robi małe korony, tylko na zaciszne sady w ciepłym położeniu, wyłącznie stołowa.*
- Reneta Baumann'a, '**Reinette Baumann**', Baumann's Renette, Reinette de Baumann's [ABCDEFGHIIJK]. *Grudzień–maj, bardzo dobra, urodzajna, trwała, rodzi wcześniej, handlowa znakomita odmiana do eksportu.* EŻ: spotykana na Podkarpaciu i Roztoczu, zwłaszcza w dużych sadach.
- Reneta Blanche de Melrose [CD]. *Zimowe, bardzo dobre.*
- Reneta borsdorfiska z Doberan [EFGH]. *Najnowsza niezmiernie chwalona odmiana zimowa stołowa ma być bardzo płodna.*
- Reneta Coulon'a, Reneta Kulona, '**Reinette Coulon Jaune**' [ABCDEFHIIJK]. *Grudzień–marzec, bardzo dobra, wytrzymała i urodzajna, poszukiwana handlowa dla cieplejszych okolic.* EŻ: w sadach spotykana bardzo często pod nazwą Szara Reneta. Stare drzewa, często wcale nie pielęgnowane, owocują zadowolająco, rodząc duże kształtne owoce. Była wykorzystywana jako „przewodnia” dla wielu delikatniejszych odmian, stąd po ich przemarznięciu, jako odporniejsza – pozostawała na miejscu w sadzie.
- Reneta Cox'a pomarańczowa, Reneta Koksa pomarańczowa, Cox Orange, '**Cox's Orange Pippin**' [DEFGHIIJK]. *Zimowa, nader szlachetna odmiana na cieplejsze gleby, prawdopodobnie handlowa do eksportu.* EŻ: na Podkarpaciu spotykane stare i młode drzewa, raczej w słabej kondycji.
- Reneta Damasona, '**Damason Reinette**' [H]. *Szara z czerwonym [rumieńcem], skórka szorstka, zimowa, znakomita w stosownym położeniu i przy odpowiednim przechowaniu owocu.*
- Reneta Fryderyk Wielki [DEFG]. *Zimowe, bardzo piękne i dobre, jabłko nowsze, bardzo chwalone.*
- Reneta Harberta, '**Harberts Renette**' [DEFGHIIJK]. *Zimowe, w późniejszym wieku bardzo urodzajne, doskonale jabłko handlowe.*
- Reneta irlandzka [EFG]. *Odmiana z sanockiego, bardzo wytrzymała na mrozy i gorszą glebę, do prób w górach.*
- Reneta Kanadyjska, Reneta Paryzka ramburowa, '**Reinette de Canada**' [CDEFGH]. *Zimowa, duża, bardzo dobra, kwitnie późno, wymagająca co do gleby jak i klimatu, u nas amatorska.*
- Reneta Karmelicka [GH]. *Bardzo dobra szlachetna odmiana urodzajna, lecz na bardzo dobre położenia.*
- Reneta Kaselska wielka, Reneta Kaselska, Renette Casseler grosse, '**Casseler Gelbe Reinette**' [BDEFGHIIJK]. *Luty do lata, bardzo urodzajna, kwitnie późno, owoc trzyma się bardzo silnie gałązek, nadzwyczaj dobra odmiana zwłaszcza dla ciepłego podgórze, równej wartości jak Parmena, znakomita do eksportu, gdyż owoc w jesieni twardy, nie pojętny i nie opada od wichrów, dobra do obsadzania dróg.*
- Reneta Landsbergiska, '**Landsberger Reinette**' [CDEFGHIIJK]. *Grudzień do wiosny, stołowa, bardzo wytrzymała, owoc niezmiernie silnie trzyma się na drzewie, bardzo polecenia godna, poszukiwana handlowa.* EŻ: spotykana na Podkarpaciu, zwłaszcza w większych sadach.
- Reneta litewska [DEFGH]. *Odmiana polska, otrzymana z Warszawy.*
- Reneta muszkatoowa, '**Muskat Renette**' [FGH]. *Odmiana znakomita zimowa dla średnio ciepłych okolic i gleby dobrej, owoc dość mały, deserowy.*
- Reneta Orleańska, '**Orleans Reinette**' [ABCDGH]. *Grudzień–kwiecień, znakomita targowa odmiana, rodzi wcześniej, obficie, lecz na sady zaciszne tylko, gdzie może długo wisieć na drzewie, znakomita stołowa tylko dla ciepłych okolic.*
- Reneta Pompheia [D]. *Dojrzewa w grudniu, owoc dobry, drzewo bardzo urodzajne.*
- Reneta Skott'a [ABCD]. *Zimowa, „złota” reneta, bardzo wytrzymała i szlachetna.*
- Reneta Szampańska [CDEFG]. *Późna zimowa znakomita odmiana handlowa i stołowa, bardzo urodzajna i wytrzymała, tylko w młodości czuła na mrozy.*
- Reneta szara francuska, '**Reinette Grise Francaise**' [GH]. *Zimowa, bardzo szlachetna odmiana dla cieplejszych okolic.*
- Reneta Van Mons [ABCDGH]. *Zimowa „złota” reneta, bardzo wytrzymała i szlachetna doskonała stołowa dla bardzo ciepłych okolic, owoc trwa do wiosny.*
- Reneta Woskowa [EFGH]. *Bardzo dobre zimowe, słicznie ubarwione jabłko, bardzo wytrzymałe na mrozy, kwitnie późno*
- Reneta złota z Blenheim, Reneta Blenheimiska, Pomme de Blenheim, Gold Renete von Blenheim, '**Blenheim Pippin**' [BCDEFGHIIJK]. *Zimowa, znakomita w ciepłej dobrej glebie, wymagająca, amatorska.*

Literatura:

Źródła drukowane:

- Rozmarynka [GH]. *Zimowe niewielkie ale doskonałe jabłko, nader urodzajna odmiana.*
- Różanka nowa berneńska, 'Bernier Rosenapfel' [CDH]. *Zimowa, dość duża odmiana, bardzo szlachetna, ślicznie ubarwiona i doskonałego smaku.*
- Różanka Wirgińska, Polskie panieńskie, Różanka Wirgińska, Rose de Virgine, Virginische Rosenapfel [ABC-DEFGHI]. *Zimowa, dość duża odmiana, bardzo szlachetna, ślicznie ubarwiona i doskonałego smaku.*
- 'Semi incomparable' [GH]. *Odmiana bardzo polecana przez krajową szkołę ogrodniczą w Tarnowie.*
- 'Signe Tilisch' [CDEFGHIJK]. *Zimowe, bardzo urodzajne, duże duńskie, owoc dojrzewa w listopadzie trwa do stycznia, dość duży żółtawo-zielony dobry, rodzi bardzo wcześnie, do uprawy jako karłowe handlowe eksportowe.* EŻ: czasem spotykana na Podkarpaciu i na zachodniej Ukrainie.
- Sinka, 'Eiserapfel', Żeleźniak, Roter Eiserapfel [EFGHIJK]. *Bardzo późne zimowe jabłko, trwa do lata, ciemno-czerwone z sinym pyłkiem, mięso zielonkawe twarde, odmiana bardzo wytrzymała, znakomita do transportu i handlu eksportowego.* EŻ: spotykana na Podkarpaciu, częściej w rejonach podgórskich.
- 'Strumiłłówka', Sierinka [DEFGH]. *Odmiana polska, owoc jajowaty, szaro zielonawy, wczesny zimowy, drzewo wytrzymałe, rodzi późno lecz obficie.*
- Sztetyna czerwona, 'Roter Stettiner' [EFGH]. *Znana zimowa odmiana dla suchych i podgórskich okolic, łatwo podpada rakowi.*
- Sztetyna zielona, 'Grüner Stettiner' [JK]. EŻ: często spotykana na Podkarpaciu, na Roztoczu i zachodniej Ukrainie.
- Sztetyna żółta [EFG]. *Bardzo późna zimowa dość dobra, trzyma się do lata, u nas amatorska.*
- 'Śmietankowe' [DEFGH]. *Odmiana polska, owoc podłużny, biały z rumieńcem, nader soczysty, drzewo wytrzymałe, rodzi dość wcześnie obficie.*
- Tulskie, 'Titowka' [BDEFGHJK]. *Wczesna jesienna odmiana rosyjska, bardzo płodna, wytrzymała na mrozy, owoce bardzo dobre na przeroby rozmaite handlowa lokalnie.*
- Urodzajne z Frogmore [H]. *Jesiennie duże, dobre, bardzo odporne na mrozy.*
- Welcher Brunner [H]. *Zimowa odmiana styryjska.*
- Z Cronsels, Oliwka Kronselska, Kronselskie, 'Transparente de Cronsels', Durchsichtiger von Cronsels [CDEFGHIJK]. *Wczesne letnie, urodzajne, wytrzymałe i bardzo polecenia godne, białawe jabłko.* EŻ: odmiana bardzo często spotykana w sadach, ale również jako drzewo przydrożne.
- Z Flintinge [DEFGH]. *Zimowe bardzo duże, zachwalane, duńskie.*
- Zorza, 'Zori' [EFGH]. *Wołyńskie, wielkie zimowe jabłko, bardzo polecenia godne, drzewo rośnie bardzo silnie.* EŻ: na zachodniej Ukrainie powszechnie znana i uprawiana.
- ANONIM 1901. Wycieczka członków galicyjskiego Towarzystwa leśnego do Podhorzec po Stryjem. Sylwan 19(1): 11–17.
- ANONIM 1925. Protokoły Uchwał Komitetu Jurorów II Ogólnopolskiej Wystawy Ogrodniczej. Przegląd Ogrodniczy 10: 336.
- BRUNICKI J. 1898. Wystawa owoców i jarzyn w Czerniowcach. Ogrodnictwo 1(6):136–137.
- BRZEZIŃSKI J. 1897. Dobór wzorowy odmian drzew owocowych do hodowli ogólnej z polecenia Komisji Pomologicznej Towarzystwa Ogrodniczego w Krakowie. Wydawnictwo Towarzystwa Ogrodniczego w Krakowie, 4. Towarzystwo Ogrodnicze, Kraków.
- DOLATOWSKI J. 1997. Kolekcje dendrologiczne w Podhorcach koło Stryja (1896–1938). Arboretum Bolestraszyce 5: 21–41.
- DOLATOWSKI J. 1999. Szkółki w latach 1799 – 1999. W: Szkółkarstwo polskie [:] 1799 – 1999. Dolatowski J. (red.). Związek Szkółkarzy Polskich & Stowarzyszenie Producentów Wysokiej Jakości Materiału Szkółkarskiego, Warszawa, ss. 23–113.
- DOLATOWSKI J., ZAKUSOV M., PROKOPIV A. 2017. Brunicy w Podhorcach koło Stryja. Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego 65: 73–97.
- GREBNICKI [Hrebnicki] A. (red.) 1903–1906. Atlas plodov [:] Sto hromolitografirovannyh tablic s izobrażeniem 110 lučših ili naibolee rasprostranennyh v Rossii promyšlennyh sortov âblok, gruš i kostočkovykh so 113 pomologičeskimi opisaniâmi i 51 risunkom v tekste, 1–4. Imperatorskoe Rossijskoe Obšestvo Plodovodstva, S.-Peterburg.
- HOSER W. 1904. Parę słów o Wystawie Jubileuszowej Towarzystwa Ogrodniczego w Krakowie. Ogrodnictwo 7(11): 346–347.
- [J.P.] 1925. Mszyca wełnista. Przegląd Ogrodniczy 8: 46–47.
- [K.J.] 1904. Wystawa ogrodnicza w Krakowie. Ogrodnictwo 7(11): 332–336.
- LICHAŃSKI W. 1903. Przegląd doboru odmian drzew owocowych dla Galicji [...] z uwzględnieniem stref klimatycznych układu Kazimierza Szulca [mapa]. Druk A. Przyszlak, Lwów. Zbiory Arboretum i Zakładu Fizjografii w Bolestraszczykach.
- MATHIEU C. 1889. Nomenclator Pomologicus. Verzeichniss der im Handel und in Kultur befindlichen Obst-Arten mit ihren Synonymen oder Doppelnamen. P.Parey, Berlin.
- REJMANA. 1976. Pomologia. Wyd. 3. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- SIMIRENKO L.P. 1961. Pomologiâ [:] v treh tomach [:] âblonâ, gruša, kostočkovyve porody, 1 (âblonâ). Izdatel'stvo Ukrainkoj Akademii Sel'skohozâjstvennyh Nauk, Kiev.
- WRÓBLEWSKI A. 1913. Parę uwag o obsadzaniu dróg drzewami owocowymi. Ogrodnictwo 16(4): 101–103 i 16(5) 144–147.
- ŻYGAŁA E., ANTONIEWSKA E., LIB D., PIÓRECKI N. 2011. Inwentaryzacja i zachowanie starych odmian drzew owocowych w dawnej Galicji Wschodniej. W: Stare od-

Podziękowania

Składam serdeczne podziękowania za udostępnienie cenników Jakubowi Dolatowskiemu i Bronisławowi J. Szmitowi. Za pomoc w kwerendzie dziękuję też Pani Angelice Ciszek z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie.

miany jabłoni w dawnej Galicji Wschodniej [:] Starì sorti áblun' v davnij Shidnij Galičini. Dolatowski J., Prokopiv A. (red.). Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolesztrazycach, Bolesztrazyce, ss. 7–82.

Archiwalia – cenniki szkólek:

- A) Cennik drzewek owocowych krzewów i roślin ozdobnych oraz narzędzi sadowniczych i ogrodniczych Juliana br. Brunickiego w Podhorcach poczta Stryj ważny od 1 października 1896. Biblioteka Narodowa, sygn. DŹS XVA 2i.
- B) Cennik drzewek owocowych krzewów i roślin ozdobnych ze szkólek Juliana br. Brunickiego w Podhorcach, poczta Stryj ważny od 1 października 1898. www.crk.in.ua/cennik-juliana-brunickiego/ [data dostępu 15.04.2018].
- C) Cennik drzewek owocowych krzewów i roślin ozdobnych ze szkólek Juliana br. Brunickiego w Podhorcach, poczta Stryj ważny od 1 października 1899. Biblioteka Narodowa, sygn. DŹS XVA 2i.
- D) Cennik drzewek owocowych krzewów i roślin ozdobnych oraz narzędzi sadowniczych Juliana br. Brunickiego w Podhorcach poczta Stryj, ważny od października 1900. Zbiory Jakuba Dolatowskiego, Wojnówka.
- E) Cennik drzewek i krzewów owocowych i ozdobnych oraz narzędzi sadowniczych i ogrodniczych Juliana br. Brunickiego w Podhorcach obok Stryja, ważny od października 1902. Zbiory Jakuba Dolatowskiego, Wojnówka.
- F) Cennik szkólek drzew owocowych i o zdobnych Juliana br. Brunickiego Podhorce obok Stryja, ważny od 1 października 1903, Nr 4. Biblioteka Narodowa, sygn. DŹS XVA 2i.
- G) Cennik szkólek drzew i krzewów owocowych i ozdobnych, narzędzi it.d. Juliana br. Brunickiego w Podhorcach obok Stryja, ważny od 1 października 1904. Biblioteka Narodowa, sygn. DŹS XVA 2i.
- H) Cennik szkólek drzew owocowych i ozdobnych, Juliana br. Brunickiego w Podhorcach obok Stryja, ważny od 15 września 1906. Biblioteka Narodowa, sygn. DŹS XVA 2i.
- I) Cennik szkólek drzew owocowych, ozdobnych i bylin Juliana br. Brunickiego Podhorce koło Stryja, Nr. 42, jesień 1931 – wiosna 1932. Zbiory Bronisława J. Szmita, Ciechanów.
- J) Cennik szkólek drzew owocowych, ozdobnych i bylin Juliana br. Brunickiego, Podhorce koło Stryja, Nr. 48, jesień 1937 – wiosna 1938. Zbiory Bronisława J. Szmita, Ciechanów.
- K) Cennik szkólek drzew owocowych, ozdobnych i bylin Juliana br. Brunickiego, Podhorce koło Stryja, Nr. 49, jesień 1938 – wiosna 1939. Zbiory Jakuba Dolatowskiego, Wojnówka & Bronisława J. Szmita, Ciechanów.